

DOI: 10.31866/2410-1311.45.2025.325040

УДК 719:069.15"364"(477)

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛОКАЦІЇ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Валентина Мамедова

Директор наукової бібліотеки,
Київський національний університет
культури і мистецтва,
ORCID ID: 0000-0001-7137-0146
e-mail: valentain1701@gmail.com

Для цитування:

Мамедова, В. (2025). Особливості релокації закладів культури в умовах воєнного стану. *Питання культурології*, 45, 125–135. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.45.2025.325040>

Мета статті — виявити особливості діяльності закладів культури України в умовах релокації, спричиненої початком повномасштабної російсько-української війни, на прикладі музейних установ. *Результати дослідження*. Проаналізовано особливості функціонування музейних закладів України в умовах релокації на прикладі Луганського обласного краєзнавчого музею, Маріупольського краєзнавчого музею, Національного художнього музею України (NAMU) та Іванківського історико-краєзнавчого музею. *Наукова новизна* дослідження полягає в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз діяльності музейних закладів України в умовах вимушеної внутрішньої та зовнішньої релокації. *Висновки*. Культурна релокація музейних установ України у зв'язку з початком повномасштабного збройного наступу російських військ відбувалася в складних умовах і без належної організації. З огляду на це музеї, розташовані на території Донецької і Луганської областей, втратили більшу частину експонатів; значних втрат через бомбардування зазнали музейні установи в багатьох інших регіонах України. Однак певній частині музеїв вдалося успішно здійснити повну або часткову релокацію. У дослідженні виявлено, що в умовах культурної релокації музейних установ, переміщених в інші регіони України, пріоритетними напрямками діяльності є: відновлення втрачених експонатів, розробка інноваційних музейних практик, зокрема мультимедійних проєктів, проведення виставок оцифрованих колекцій, створення цифрового ресурсу музейної колекції у відкритому доступі, посилення комунікації засобами соціальних мереж і розширення послуг, що пропонуються на офіційних сайтах (надання доступу до онлайн-виставок, презентації музейних колекцій), проведення онлайн-лекцій та ін. У контексті збереження культурної спадщини йдеться, окрім фізичного збереження, насамперед про детальну документацію, фотограмметрію, лазерне сканування з метою забезпечення можливості подальшої відбудови.

Ключові слова: культурна релокація; заклади культури; музеї; воєнний стан; культурна спадщина; оцифровані колекції; виставки; каталог

Вступ

У 2022 році внаслідок широкомасштабної військової агресії Україна зіткнулася з безпрецедентними викликами у сфері культури. Значна кількість музеїв, театрів, бібліотек та інших культурних закладів опинилися під загрозою руйнування або окупації. Це зумовило необхідність їхнього переміщення до безпечних регіонів країни чи за кордон.

Відтак культурна релокація в Україні в умовах воєнного стану проявила себе як вимушене переміщення/переселення закладів культури, колективів і окремих представників культурних та креативних індустрій у межах чи поза межі території країни, що актуалізувало проблематику збереження та відтворення матеріальних і духовних культурних цінностей, створення, поширення та популяризації сучасного українського культурного продукту/послуги. В умовах повномасштабної війни культурна релокація закладів культури і мистецтва є одним із важливих та пріоритетних напрямів національної стратегії збереження культурного потенціалу України. Теоретична база означеної проблематики перебуває на етапі розробки, що актуалізує дослідження різноманітних аспектів діяльності закладів культури в умовах воєнного стану, пов'язаних зі зміною місця дислокації, збереженням і популяризацією культурної спадщини, розробкою нових форм надання доступу до культурних продуктів і послуг та ін.

Аналіз попередніх досліджень

Проблематику розвитку сфери культури і мистецтва в умовах воєнного стану досить активно розглядають представники українського наукового простору та медіа. Велика увага приділена музейним закладам, зокрема варто згадати праці О. Кадола (2025), Т. Лисюк, О. Терещук та Ю. Білецького (2023), Л. Кузнєцової (2023). Проблематику діяльності бібліотек під час збройної агресії розглядають А. Берегельська (2023), В. Горовий (2024), С. Іваненко (2023), Ю. Ковтанюк (2024) та ін. Проте дослідження проблем релокації закладів культури і мистецтва в умовах війни практично відсутні.

Мета статті

Метою статті є виявлення особливостей діяльності закладів культури України в умовах релокації, спричиненої початком повномасштабної російсько-української війни, на прикладі музейних установ. У статті досліджуються механізми, труднощі та наслідки культурної релокації.

Результати дослідження

Початок росією повномасштабної війни проти української держави та цілеспрямовані та системні напади на об'єкти української культури надзвичайно загострили проблематику діяльності закладів культури і мистецтва. Воєнні дії з боку рф спричинили масштабне руйнування культурної інфраструктури України та створили загрозу втрати унікальних експонатів, архівів і мистець-

ких фондів. Окупація українських територій також призвела до розграбування культурних цінностей та обмеження доступу до національної спадщини. Крім фізичних ризиків, заклади культури зазнали економічних проблем, пов'язаних, зокрема, з нестачею фінансування, що ускладнило їх функціонування та захист.

Рішення про релокацію культурних установ в умовах війни ухвалено через необхідність збереження культурного надбання та забезпечення безперервності їх діяльності. Ключовими причинами стали безпосередня загроза знищення, потреба у збереженні персоналу та матеріальних ресурсів.

Переміщення закладів культури потребувало значних зусиль, пов'язаних із транспортуванням мистецьких об'єктів, пошуком нових приміщень і фінансуванням цих процесів. Організація роботи у місцях нової дислокації передбачала нові умови адаптації та створення альтернативних методів взаємодії з аудиторією.

За даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій, станом на кінець грудня 2024 р. «збитків зазнали 2156 об'єктів культурної інфраструктури (зокрема заклади культури, підпорядковані МКСК та іншим ЦОБВ). З них 382 — знищені (17,7%)» (Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, 2025), зокрема 770 бібліотек, 12 музеїв і галерей, 39 театрів, кінотеатрів та філармоній, 1042 клубні заклади та ін., найбільше у Донецькій, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Луганській, Харківській та Херсонській областях. Розграбовано та вивезено з території України експонати з понад 40 музеїв (*У Мінкульті розповіли*, 2023). З 55 закладів культури та бібліотек України було переміщено понад 500 тис. експонатів у 20 музеїв (Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, 2024).

В умовах воєнного стану продовження діяльності закладів культури набуло особливого значення, оскільки позиціюється як одна з важливих передумов для посилення національної єдності, культурної ідентичності, безпосередньої причетності кожного громадянина до культурного надбання України.

Варто зауважити, що через низку об'єктивних і суб'єктивних чинників заклади культури не мали змоги організувати евакуацію з міст, розташованих на прикордонній території. Наслідком цього стала втрата значної частини музейних колекцій, бібліотечних фондів та ін. Співробітники музеїв, релокованих з території Донецької та Луганської областей, наразі активно працюють над відтворенням експонатів у цифровому форматі.

Один із важливих науково-просвітницьких та науково-дослідних центрів Донбасу — Луганський обласний краєзнавчий музей — було релоковано одразу після початку російсько-української війни у 2014 р. до Старобільська. Через відсутність заздалегідь розробленого плану перевезення колекцій і часу понад 18 тис. унікальних експонатів було втрачено. Після відновлення артефактів та історичних матеріалів (від найдавніших часів донині) у музейному просторі Старобільського краєзнавчого музею заклад відновив діяльність у 2015 р. Частину експозиції становлять експонати, присвячені Антитерористичній операції на сході України (2014–2018 рр.) та операції Об'єднаних сил (2018–2022 рр.) (Лісюк та ін., 2023, с. 234), зібрані співробітниками музею протягом 2015–2022 рр. під час 50 експедицій Луганщиною. З початком повномасштабного вторгнення ро-

сійських військ музеї було перерелоковано на територію Львівської області на базу Меморіального музею тоталітарних режимів «Територія Терору», проте відновлені колекції було втрачено. З 2022 р. діяльність музейників спрямована на збір матеріалів та експонатів, розробку та проведення культурних і освітніх проєктів, виставок, присвячених Бельгійській спадщині Лисичанська, видатним мешканцям Луганщини, впливу європейців на розвиток Луганської області, туристичним та архітектурним об'єктам та ін. У 2024 р. музей було втретє релоковано до Києва на базу луганського хабу (Павлій, 2024).

Показовим прикладом культурної релокації є функціонування Маріупольського краєзнавчого музею, який після окупації Маріуполя було переміщено до Одеси. Попри те, що музейна будівля (з 1920 р.) була знищена через пожежу, а основна частина експозиції та колекції була втрачена (знищена або розграбована окупантами, достеменно доля 60 тис. експонатів наразі невідома), колектив закладу продовжує діяльність, розробляючи інноваційні музейні практики.

Основоположне значення для подальшої діяльності Маріупольського краєзнавчого музею відіграло оцифрування частини колекції (оцифровані експонати, макети виставок), яке розпочалося у 2020 р. у межах кількох проєктів, зокрема в колаборації з музеєм історії Маріуполя. Так, наприклад, у 2022 р. в Одесі у приміщенні Грецького фонду культури було презентовано виставку «Зруйнована, але не знищена...», присвячену культурі Надазов'я, в якій представлені унікальні експонати (артефакти і документи) самобутньої культури греків Надазов'я з фондової колекції Маріупольського краєзнавчого музею, що вдалося зберегти в електронному вигляді (Маріупольський Краєзнавчий Музей, 2024b). Протягом 2023 р. за сприяння центрів «ЯМаріуполь» експонування виставки відбулося у Рівному, Дніпрі, Івано-Франківську, Черкасах, Кропивницькому та Чернівцях.

Маріупольський краєзнавчий музей наразі широко використовує практику виїзних виставок. У квітні 2023 р. у приміщенні Національного музею історії України (Київ) до Дня пам'яток історії та культури було презентовано виставку «Вписані в історію — зруйновані війною», організовану спільно з Департаментом культурно-громадського розвитку ММР та маріупольськими фотохудожниками. Понад 30 стендів репрезентували світлини, що стали своєрідним фотосвідченням руйнування архітектурних об'єктів Маріуполя під час бомбардування міста у 2022 р. Протягом наступних місяців виставку було представлено у Запоріжжі, Івано-Франківську, Рівному, Тернополі, Чернівцях, Кропивницькому, Вінниці та інших містах України, в яких активно працюють центри «ЯМаріуполь» (Маріупольський Краєзнавчий Музей, 2024a). У 2024 р. у Львові, Рівному, Кременчуці, Вінниці, Хмельницькому, Чернівцях та інших містах було представлено виставку «"Азов" — Янголи Маріуполя» (Маріупольський Краєзнавчий Музей, 2025a) — спільний проєкт центру «ЯМаріуполь» і представників Маріупольського краєзнавчого музею. Протягом діяльності в релокації співробітники музею проводять численні онлайн-лекції, присвячені розвитку музейної справи у Маріуполі, регулярні тематичні екскурсії для маріупольців центром Одеси та ін.

Ще одним свідченням успішної релокації є переміщення фондів Національного художнього музею України (NAMU), який у 2022 році розпочав евакуацію найцінніших експонатів до західних регіонів країни.

24 лютого співробітники музею дуже швидко зняли всю експозицію і розпочали процес пакування. Для них це вже був не перший досвід. Терміново знімали колекцію вже втретє: під час Помаранчевої революції, Революції гідності та на початку повномасштабної війни. Загальний фонд музею налічує майже 40 тис. предметів мистецтва. Документально і фізично перевезти та сховати колекцію було досить складно. Нині експонати розташовані в різних місцях, зокрема за кордоном, але всі — у максимальній безпеці. Виставкову діяльність музей переніс за кордон. Спочатку відкрилася виставка в Мадриді, яка була присвячена українському модернізму (нині вона переїхала в Кельн). Деякі експонати демонструються в Дрездені, Таллінні та ін. Для українців відвідування закордонних виставок NAMU є безоплатним. Сьогодні більшість гостей Національного художнього музею України — це іноземні відвідувачі. Для українських музеїв це виявилось великим шансом змінити наративи західних поціновувачів.

Кожен закордонний виставковий проєкт NAMU супроводжується каталогом. Спонсори-благодійники від фірми «Thames & Hudson» надрукували велику ілюстровану збірку наукових досліджень музею «In the Eye of the Storm. Modernism in Ukraine 1900–1930's» (2022). Ця книга минулого року була визнана Бібліотечною асоціацією як одна з 10 книг у своєму жанрі у світі, які потрібно прочитати за життя. Людям, які хочуть зараз відвідати колекцію музею, але не можуть їхати за кордон, пропонується відвідувати сайт NAMU та музейні сторінки в соціальних мережах. На YouTube-каналі публікуються багато нових відео про колекцію музею, виставки, які відбулися за кордоном, а також записи кураторських екскурсій. Відеоматеріал, який створюють фахівці NAMU, зберігається на платформі YouTube та в соціальній мережі Facebook.

У липні 2023 року в приміщенні Національного художнього музею України в Києві відкрилася перша з початку повномасштабного вторгнення виставка «Передчуття Перемоги». Вона об'єднала роботи шістьох сучасних митців, які представили власне бачення перемоги у російсько-українській війні. Крім того, у музеї відбуваються кінопокази. Зокрема, у день свого народження заклад демонстрував фільм «Прометей» Івана Кавалерідзе (Кузьменко, 2023).

Навмисне знищення культурної спадщини стає своєрідною тактикою у збройних конфліктах, оскільки вона є втіленням ідентичності та історії суспільства. За даними ЮНЕСКО, з початку російської агресії в лютому 2022 року 204 пам'ятки культури в Україні були частково або повністю знищені нападами росії (Corti, 2022, р. 8). Відповідно до конвенції ЮНЕСКО «...будь-яка шкода, завдана культурним цінностям, незалежно від народу, якому вона належить, є шкодою культурній спадщині всього людства, оскільки кожен народ робить внесок у світову культуру...» (UNESCO, 1954). У цьому контексті показовим є сприяння процесу відновлення музейних колекцій і діяльності в умовах культурної релокації закордонними фондами та громадськими організаціями. Одним із нагальних питань є створення електронного каталогу фондової колекції музею — роботу з втраченою колекцією було розпочато на початку 2025 р. за підтримки громадської спілки «Товариство Рафаеля Лемкіна» та у співпраці з Немо: Ukrainian Heritage Monitoring Laboratory, громадською організацією «Музей сучасного мистецтва» та технічною командою Artory за підтримки Міністерства закордонних справ

Королівства Нідерландів. Передбачено розробку ресурсу, в якому б містилися систематизовані дані про колекції музею (етнографічну, художню, документальну, археологічну та ін.), що стане доступним для користувачів (Маріупольський Краєзнавчий Музей, 2025b).

Розробка нових культурних практик українськими музеями, що перебувають у релокації, великою мірою зумовлена необхідністю налагодження діалогу з відвідувачами в нетрадиційних формах. Так, наприклад, Іванківський історико-краєзнавчий музей (сміт Іванків Київської області), «в якому демонструвалися та зберігалися зібрання матеріалів і предметів з історії, культури та персоналій колишнього Іванківського району» (Іванківська селищна рада, 2022), було зруйновано внаслідок бомбардувань 25 лютого 2022 р. Проте музейникам вдалося не лише врятувати частину колекції, що налічувала близько 200 творів Марії Приймаченко, але й посилити до неї увагу громадськості. У вересні 2022 р. у Києві відбулося відкриття виставки картин М. Приймаченко з колекції зруйнованого Іванківського музею, в межах якої репрезентовано два архітектурні проєкти — створення мистецької резиденції в селі Болотня та відновлення музею в Іванкові. У 2024 р. у приміщенні Національного музею декоративного мистецтва України до 115-річчя від дня народження Марії Приймаченко було репрезентовано перший мультимедійний проєкт-шоу «Приймаченко. Рік дракона» (Баранівська, 2024). Понад 20 картин художниці за допомогою інноваційних цифрових технологій було перетворено на рухливі зображення під музичний супровід гурту «Даха Браха».

Особливе значення у діяльності музейних установ в умовах культурної релокації в найближчій перспективі має бути відведено:

- просвітницькій роботі з відвідувачами музеїв;
- відновленню музейної сфери;
- урізноманітненню форм залучення українців до культурних практик та інтегруванню інноваційних технологій.

Важливу роль у діяльності закладів культури в умовах релокації відіграють інформаційно-комунікаційні технології, офіційні вебсайти та сторінки в соціальних мережах. Окрім характерної інформаційної та комунікаційної функції, музейники активно використовують репрезентативні можливості інтернет-простору, надаючи доступ користувачам до експонатів, які вдалося зберегти, оцифрованих частин колекцій, що опинилися на окупованих територіях або були знищені російськими військами.

■ Висновки

У зв'язку з початком повномасштабного збройного наступу російських військ і через загрозу знищення музеїв та культурні установи переміщувалися до безпечних регіонів України та за кордон. Культурна релокація відбувалася в складних умовах і без належної організації. Як наслідок музеї, розташовані на території Донецької і Луганської областей, втратили більшу частину експонатів; значних втрат через бомбардування зазнали музейні установи в багатьох областях. Однак колекцію NAMU вдалося успішно релокувати у західні регіони України та за кордон.

У дослідженні виявлено, що в умовах культурної релокації музейних установ, переміщених в інші регіони України, пріоритетними напрямками діяльності є: відновлення втрачених експонатів; розробка інноваційних музейних практик, зокрема мультимедійних проєктів; проведення виставок оцифрованих колекцій; створення цифрового ресурсу музейної колекції у відкритому доступі; посилення комунікації засобами соціальних мереж і розширення послуг, що пропонуються на офіційних сайтах (зокрема, надання доступу до онлайн-виставок, презентації музейних колекцій); проведення онлайн-лекцій та ін.

У контексті збереження культурної спадщини йдеться, окрім фізичного збереження, насамперед про детальну документацію, фотограмметрію, лазерне сканування з метою забезпечення можливості подальшої відбудови.

Попри складні умови воєнного часу діяльність закладів культури триває, сприяючи збереженню національної ідентичності, підтримці громадянського духу та протидії спробам знищення української культурної пам'яті.

■ Список посилань

- Баранівська, Т. (2024, 10 січня). *Картини Марії Примаченко оживуть: у Києві представлять мультимедійне шоу*. Суспільне. <https://susplne.media/kyiv/657986-kartini-marii-primacenko-ozivut-u-kievi-predstavlat-multimedijne-sou/>
- Берегельська, А. (2023). Проблеми збереження та захисту архівів, бібліотечних фондів й інших об'єктів культурної спадщини в умовах війни. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 69, 193–214. <https://doi.org/10.15407/nr.69.193>
- Горовий, В. (2024). Бібліотечні документально-ресурсні центри як важливі інформаційні установи в умовах міжнародного воєнного протистояння в Україні. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 70, 11–22. <https://doi.org/10.15407/nr.70.011>
- Іваненко, С. (2023). Основні напрями діяльності бібліотеки наукової установи Національної академії наук України в умовах воєнного стану. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 68, 125–138.
- Іванківська селищна рада. (2022, 1 серпня). *Леся Нікітюк. «Ле Маршрутка» в Іванківській громаді*. <https://ivankiv-gromada.gov.ua/ua/news/810/>
- Кадол, О. (2025). Роль музеїв у збереженні культурної спадщини України в умовах воєнних викликів. *Філософія та управління*, 1(5), 51–58. <https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.1.06>
- Ковтанюк, Ю. (2024). Актуальні питання збереженості фондів архівів, бібліотек і музеїв як установ культури в умовах воєнного стану. *Бібліотечний вісник*, 2, 12–31. <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.012>
- Кузнецова, Л. (2023). Музеї України в умовах російської збройної агресії. *Питання культурології*, 42, 182–194. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293774>
- Кузьменко, Ю. (2023, 22 серпня). *«Ворог той самий. Методи ті самі» – директорка НАМУ Юлія Литвінець про роботу під час війни та переосмислення колекції*. Суспільне Культура. <https://susplne.media/culture/554065-vorog-toj-samij-metodi-ti-sami-direktorka-namu-ulia-litvinec-pro-robotu-pid-cas-vijni-ta-pereosmislenna-kolekcii/>
- Лисюк, Т. В., Терещук, О. С., Білецький, Ю. В. (2023). Особливості діяльності музеїв України в умовах війни. В Л. Ю. Матвійчук, Ю. М. Барський, & М. І. Лепкий (Ред.),

- Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі* (9-те вид., с. 232–257). Луцький національний технічний університет.
- Маріупольський Краєзнавчий Музей. (2024а, 20 лютого). *Виставка «Вписані в історію – зруйновані війною» продовжує подорожувати Україною*. <https://mariupol-museum.org.ua/vystavka-vpysani-v-istoriyu-zrujnovani-vijnoyu-prodovzhuje-podorozhuvaty-ukrayinoyu/>
- Маріупольський Краєзнавчий Музей. (2024б, 9 лютого). *«Зруйнована, але не знищена...» Унікальна виставка знайомить з культурною спадщиною маріупольських греків*. <https://mariupol-museum.org.ua/zrujnovana-ale-ne-znyshhena-unikalna-vystavka-znajomyt-z-kulturnoyu-spadshhynoyu-mariupolskyh-grekiv/>
- Маріупольський Краєзнавчий Музей. (2025а, 22 січня). *Виставка «Азов – янголи Маріуполя» відкрилась у Чернівцях*. <https://mariupol-museum.org.ua/vystavka-azov-yangoly-mariupolya-vidkrylas-u-chernivcyaх/>
- Маріупольський Краєзнавчий Музей. (2025б, 6 лютого). *Маріупольський музей створює електронний каталог для збереження колекції та розслідування злочинів РФ проти культурної спадщини*. <https://mariupol-museum.org.ua/mariupolskyj-muzej-stvoryuye-elektronnyj-katalog-dlya-zberezhennya-kolekcyiyi-ta-rozsliduvannya-zlochyniv-rf-proty-kulturnoyi-spadshhyny/>
- Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. (2024, 14 листопада). *Евакуація культурної спадщини: культурні цінності з 55 музеїв і бібліотеки України врятовано від війни*. <https://mcsc.gov.ua/news/evakuacziya-kulturnoyi-spadshhyny-kulturni-czinnosti-z-55-muzeyiv-i-biblioteky-ukrayiny-vryatovano-vid-vijny/>
- Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. (2025, 7 січня). *2156 об'єктів культурної інфраструктури зазнали пошкоджень чи руйнувань через російську агресію*. <https://mcsc.gov.ua/news/2156-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-zaznaly-poshkodzen-chy-rujnuvan-cherez-rosijsku-agresiyu/>
- Павлій, І. (2024, 31 травня). *У пошуках нового дому: історія Луганського обласного краєзнавчого музею*. Східний варіант. <https://v-variant.com.ua/article/luhanskyu-kraeznavchyy-muzey/>
- У Мінкульті розповіли, скільки культурних об'єктів постраждали через війну*. (2023, 18 квітня). Слово і Діло. <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/18/novyna/kultura/minkulti-rozpovily-skilky-kulturnyx-obyektiv-postrazhdaly-cherez-vijnu>
- Akinsha, K., Denysova, K., Kashuba-Volvach, O. (2022). *In the Eye of the Storm: Modernism in Ukraine, 1900–1930s*. Thames & Hudson.
- Corti, M. (2022). Cultural Heritage Protection in Armed Conflicts. *The CoESPU Magazine - the online quarterly Journal of Stability Policing*, 4, 8–14. <https://www.coespu.org/articles/cultural-heritage-protection-armed-conflicts>
- UNESCO. (1954, May 14). *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention*. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention>

References

- Akinsha, K., Denysova, K., Kashuba-Volvach, O. (2022). *In the Eye of the Storm: Modernism in Ukraine, 1900–1930s*. Thames & Hudson [in English].

- Baranivska, T. (2024, January 10). *Kartyny Marii Prymachenko ozhyvut: u Kyievi predstavlat multymediine shou* [Maria Primachenko's paintings will come to life: a multimedia show will be presented in Kyiv]. *Suspilne*. <https://suspilne.media/kyiv/657986-kartini-marii-primachenko-ozhyvut-u-kyievi-predstavlat-multimedijne-sou/> [in Ukrainian].
- Berehelska, A. (2023). Problemy zberezhenia ta zakhystu arkhiviv, bibliotechnykh fondiv y inshykh ob'ektiv kulturnoi spadshchyny v umovakh viiny [Problems of Preservation and Protection of Archives, Library Collections, and other Objects of Cultural Heritage in the War Conditions]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 69, 193–214. <https://doi.org/10.15407/np.69.193> [in Ukrainian].
- Corti, M. (2022). Cultural Heritage Protection in Armed Conflicts. *The CoESPU Magazine - the online quarterly Journal of Stability Policing*, 4, 8–14. <https://www.coespu.org/articles/cultural-heritage-protection-armed-conflicts> [in English].
- Horovyi, V. (2024). Bibliotechni dokumentalno-resursni tsenry yak vazhlyvi informatsiini ustanovy v umovakh mizhnarodnoho voiennoho protystoiannia v Ukraini [Library Document and Resource Centers as Important Information Institutions in the Conditions of International Military Confrontation in Ukraine]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 70, 11–22. <https://doi.org/10.15407/np.70.011> [in Ukrainian].
- Ivanenko, S. (2023). Osnovni napriamy diialnosti biblioteki naukovoii ustanovy Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [The main areas of activity of the scientific institution library of the National academy of sciences of Ukraine in the conditions of martial law]. *Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 68, 125–138 [in Ukrainian].
- Ivankiv settlement territorial community. (2022, August 1). *Lesia Nikityuk. "Le Marshrutka" v Ivankivskii hromadi* [Lesya Nikityuk. "Le Marshrutka" in Ivankiv Community]. <https://ivankiv-gromada.gov.ua/ua/news/810/> [in Ukrainian].
- Kadol, O. (2025). Rol muzeiv u zberezheni kulturnoi spadshchyny Ukrainy v umovakh voiennykh vyklykiv [The role of museums in preserving Ukraine's cultural heritage during wartime challenges]. *Philosophy and Governance*, 1(5), 51–58. <https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.1.06> [in Ukrainian].
- Kovtaniuk, Yu. (2024). Aktualni pytannia zberezhenosti fondiv arkhiviv, bibliotek i muzeiv yak ustanov kultury v umovakh voiennoho stanu [Current issue of preservation of collections of archives, libraries and museums as cultural institutions under martial law]. *Bibliotechnyi visnyk*, 2, 12–31. <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.012> [in Ukrainian].
- Kuzmenko, Yu. (2023, August 22). "Voroh toi samyi. Metody ti sami" - dyrektorka NAMU Yuliia Lytvynets pro robotu pid chas viiny ta pereosmyslennia kolektsii ["The Same Enemy. The Same Methods" - NAMU Director Yulia Litvinets on Work During the War and Rethinking the Collection]. *Suspilne Kultura*. <https://suspilne.media/culture/554065-vorog-toj-samij-metodi-ti-sami-direktorka-namu-ulia-litvinec-pro-robotu-pid-cas-vijni-ta-pereosmyslennia-kolektsii/> [in Ukrainian].
- Kuznetsova, L. (2023). Muzei Ukrainy v umovakh rosiiskoi zbroinoi ahresii [Museums of Ukraine in the Conditions of Russian Armed Aggression]. *Issues in Cultural Studies*, 42, 182–194. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293774> [in Ukrainian].
- Lysiuk, T. V., Tereshchuk, O. S., Biletskyi, Yu. V. (2023). Osoblyvosti diialnosti muzeiv Ukrainy v umovakh viiny [Peculiarities of the activities of museums of Ukraine in wartime]. In

- L. Yu. Matviichuk, Yu. M. Barskyi, & M. I. Lepkyi (Eds.), *Perspektyvy rozvytku turyzmu v Ukraini ta sviti: upravlinnia, tekhnolohii, modeli* [Prospects for the development of tourism in Ukraine and the world: management, technologies, models] (9th ed., pp. 232–257). Lutsk national technical university [in Ukrainian].
- Mariupol Museum of Local Lore. (2024a, February 20). *Vystavka "Vpysani v istoriiu - zruinovani viinoiu" prodovzhuie podorozhuvaty Ukrainoiu* [The exhibition "Inscribed in History - Destroyed by War" continues to travel across Ukraine]. <https://mariupol-museum.org.ua/vystavka-vpysani-v-istoriyu-zruinovani-vijnoyu-prodovzhuye-podorozhuvaty-ukrayinoyu/> [in Ukrainian].
- Mariupol Museum of Local Lore. (2024b, February 9). *"Zruinovana, ale ne znyshchena..." Unikalna vystavka znaiomyt z kulturnoiu spadshchynoiu mariupolskykh hrekiv* ["Destroyed, but not destroyed..." A unique exhibition introduces the cultural heritage of the Mariupol Greeks]. <https://mariupol-museum.org.ua/zruinovana-ale-ne-znyshchena-unikalna-vystavka-znajomyt-z-kulturnoyu-spadshhynoyu-mariupolskykh-hrekiv/> [in Ukrainian].
- Mariupol Museum of Local Lore. (2025a, January 22). *Vystavka "Azov - yanholy Mariupolia" vidkrylas u Chernivtsiakh* [The exhibition "Azov - the angels of Mariupol" opened in Chernivtsi]. <https://mariupol-museum.org.ua/vystavka-azov-yangoly-mariupolya-vidkrylas-u-chernivczyah/> [in Ukrainian].
- Mariupol Museum of Local Lore. (2025b, February 6). *Mariupolskyi muzei stvoriue elektronnyi katalog dlia zberezhennia koleksii ta rozsliduvannia zlochyniv RF proty kulturnoi spadshchyny* [Mariupol Museum creates an electronic catalog to preserve the collection and investigate the crimes of the Russian Federation against cultural heritage]. <https://mariupol-museum.org.ua/mariupolskyj-muzej-stvoryuye-elektronnyj-katalog-dlya-zberezhennya-kolekcyiyi-ta-rozsliduvannya-zlochyniv-rf-proty-kulturnoyi-spadshhyny/> [in Ukrainian].
- Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine. (2024, November 14). *Evakuatsiia kulturnoi spadshchyny: kulturni tsinnosti z 55 muzeiv i biblioteky Ukrainy vryatovano vid viiny* [Evacuation of cultural heritage: cultural values from 55 museums and libraries of Ukraine saved from the war]. <https://mcsc.gov.ua/news/evakuaciya-kulturnoyi-spadshhyny-kulturni-czinnosti-z-55-muzeyiv-i-biblioteky-ukrayiny-vryatovano-vid-vijny/> [in Ukrainian].
- Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine. (2025, January 7). *2156 obektiv kulturnoi infrastruktury zaznaly poshkodzhen chy ruinuvan cherez rosiisku ahresiiu* [2156 cultural infrastructure objects were damaged or destroyed due to Russian aggression]. <https://mcsc.gov.ua/news/2156-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-zaznaly-poshkodzhen-chy-ruinuvan-cherez-rosiisku-agresiyu/> [in Ukrainian].
- Pavlii, I. (2024, May 31). *U poshukakh novoho domu: istoriia Luhanskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu* [In search of a new home: the history of the Luhansk Regional Museum of Local Lore]. Skhidnyi variant. <https://v-variant.com.ua/article/luhanskyy-kraieznavchyy-muzey/> [in Ukrainian].
- U Minkulti rozpovily, skilky kulturnykh obektiv postrazhdaly cherez viinu* [The Ministry of Culture told how many cultural objects suffered due to the war]. (2023, April 18). Slovo i Dilo. <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/18/novyna/kultura/minkulti-rozpovily-skilky-kulturnyx-obyektiv-postrazhdaly-cherez-vijnu/> [in Ukrainian].

UNESCO. (1954, May 14). *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention*. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention> [in English].

■ PECULIARITIES OF RELOCATING CULTURAL INSTITUTIONS IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

■ **Valentyna Mamedova**

■ *Director of the Scientific Library,
Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine*

ORCID ID: 0000-0001-7137-0146

e-mail: valentain1701@gmail.com

The aim of the article is to identify peculiarities of activities of Ukrainian cultural institutions in conditions of relocation caused by the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war on the example of museum establishments. *Results*. The features of functioning of Ukrainian museum institutions in conditions of relocation are analysed using the example of Luhansk Regional Museum of Local Lore, Mariupol Museum of Local Lore, National Art Museum of Ukraine (NAMU), and Ivankiv Museum of History and Local Lore. *The scientific novelty* of the study grounds on the fact that for the first time, a comprehensive analysis of the activities of Ukrainian museum institutions in conditions of forced internal and external relocation is carried out. *Conclusions*. The cultural relocation of Ukrainian museum institutions in connection with the beginning of the full-scale armed attack of Russian troops took place in difficult conditions and without proper organisation. As a result, museums located in the Donetsk and Luhansk regions lost most of their exhibits; in many regions, museum institutions suffered significant losses because of bombing. However, a certain part of these museums successfully managed to carry out full or partial relocation. The study reveals that in the context of cultural relocation of museum establishments moved to other regions of Ukraine, the priority activity areas are such: restoration of lost exhibits, development of innovative museum practices, in particular multimedia projects, holding of exhibitions of digitised collections, creating a digital resource of the museum collection in an open access, strengthening communication through social networks and expanding services offered on official websites (providing access to online exhibitions, presenting museum collections), holding online lectures, etc. In the aspect of preserving cultural heritage and in addition to physical preserving, we are primarily talking about detailed documentation, photogrammetry and laser scanning in order to ensure possibilities of further reconstruction.

■ **Keywords:** cultural relocation; culture institutions; museums; martial law; cultural heritage; digitised collections; exhibitions; catalogue

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.